

Ontwikkelingslijn: **Interactie**
Ontwikkelingsveld 3: **Attributie leerkracht en leerling**
Eigenaren: **Mark Jakobs en Nienke Schutte**

Doel

Het stimuleren van de juiste attributiestijl bij leerlingen, waardoor het vertrouwen in eigen kunnen wordt vergroot en leerresultaten positief worden beïnvloed.

Toepassingsgebied

Het stimuleren van een interne variabele attributiestijl heeft betrekking op alle situaties waarbij leerkrachten in contact treden met leerlingen. Wij hebben het geheel geëxpliciteerd naar leerlingen waarbij sprake is van demotivatie en faalangst. Deze cel kan niet los worden gezien van de cel interactie 2: responsiviteit.

Algemeen

Alles draait bij het begrip attributie rond de motivatie van leerlingen om zich in te zetten voor het behalen van goede leerresultaten en het ontwikkelen van vertrouwen in eigen kunnen. Dit vertrouwen in eigen kunnen wordt bepaald door de manier waarop leerlingen hun eigen falen of succes verklaren. Dit verklaren van de oorzaken voor succes of falen noemen we "attribueren".

Bij leerlingen worden de manieren van attribueren opgebouwd in de loop van jaren. De bekwaamheid van de groepsleerkracht in het herkennen van attributiemanieren bij leerlingen kan leiden tot het tijdig bijsturen en voorkomen van een "fatale" attributiestijl.

We onderscheiden enkele manieren van attributie (verklaringen voor succes of falen):

	Intern: Je legt de reden van succes of het falen bij jezelf (eigen capaciteit)	Extern: Je legt de reden van het succes of het falen buiten jezelf.
Stabiel	Ik heb een goed / slecht geheugen	De rekensommen zijn altijd te moeilijk voor mij.
Variabel	Ik ben moe, daarom kan ik de woorden niet onthouden.	De juf praatte veel te snel.

Succesgemotiveerd: Leerlingen schrijven succes toe aan eigen inzet en begaafdheid

Mislukkinggemotiveerd: leerlingen schrijven dit toe aan oorzaken buiten zichzelf of gebrek aan begaafdheid

Het type attributie dat de leerling, de leerkracht maakt naar aanleiding van een prestatie is in hoge mate bepalend voor de start van een volgende taak.

Oorzaken van negatieve attributie hebben we voornamelijk gekoppeld aan demotivatie en faalangst:

Demotivatie	Faalangst
Onvoldoende in staat zijn om opgedragen taken en problemen uit te voeren als gevolg van het ontbreken van eigen verantwoordelijkheid.	Een vorm van angst die optreedt in situaties waarin een leerling een prestatie moet leveren op cognitief, motorisch en/of sociaal gebied, die beoordeeld wordt.

Taak van de leerkracht: leerlingen bewust maken van het feit dat er een relatie bestaat tussen de eigen taakhandelingen en het behalen van taaksucces (of taakfalen)

Overzicht van herkenbare gedragsuitingen en/of symptomen bij leerlingen m.b.t.(gebrek aan) zelfvertrouwen en motivatie. Er is een globale indeling op basis van leeftijdscategorie.

4-6 jaar:

01. zuchten en klagen
02. weerstand tegen nieuw en onbekend werk
03. weerstand tegen moeilijk lijkend werk
04. en vervolgens snel opgeven en hulp vragen
05. angst of paniecreactie
06. sterke negatieve emotionele reacties
07. afwezigheid van nieuwsgierigheid en exploratiedrang

7-10 jaar en ouder:

vorige punten aangevuld met:

08. oorzaken van slechte prestaties niet weten
09. sterke voorkeur voor gemakkelijke taken
10. gemaakte fouten negeren of ontkennen
11. sterke afhankelijkheid van het oordeel van de leerkracht (steeds vragen of het werk goed gedaan wordt)

11 jaar en ouder:

vorige punten aangevuld met:

12. toeschrijven van falen aan oorzaken waar de leerling geen invloed op heeft (ik ben gewoon dom)
13. onverschilligheid ten opzicht van alle schoolwerk en prestaties
14. extreem tobben of berusting m.b.t. toekomstkansen of de (on)mogelijkheid om iets te bereiken

In zijn algemeenheid kunnen leerkrachten onderstaande handelingen verrichten om het attributiedrag van leerlingen positief te beïnvloeden.

Mondelinge feedback	Uitspreken van positieve verwachtingen De uitspraken moeten over de taakgerichtheid en het gedrag van de leerling gaan en niet persoonsgericht zijn (jij bent.....en daarom....)
Instructiemomenten	Benadrukken van het verband tussen concrete handelingen en resultaat Concretiseren van handelingen die tot goede resultaten leiden
Hulprondes	"gebruiken van specifieke gedragstermen als : eerst goed kijken' rustig werken ", " niet meteen stoppen..." enz.
Nabespreken van het werk	Spiegelen van het aanpakgedrag van de leerling ----- De leerling wordt met zichzelf vergeleken door terug te kijken op eerder behaalde resultaten
Schriftelijke correctie	De eerder gemaakte afspraken worden gecheckt en verwerkt

Handelingsmogelijkheden van leerkrachten t.a.v. van leerlingen waarbij sprake is van demotivatie dan wel faalangst worden weergegeven op de hierbij behorende gedragskaarten (zie checklist 2 en 3).

Succesindicatoren

1. Leerkrachten bevorderen dat leerlingen intern - variabel attribueren
2. Leerkrachten hebben zicht op de favoriete attributiewijze van de leerlingen van hun groep
3. Leerkrachten hebben zicht op hun eigen attributiestijl
4. Leerkrachten leggen tijdens begeleidings- en ondersteuningssituaties verbanden tussen prestaties en handelingen van de leerlingen

Toetsing van de succesindicatoren

De leerkracht probeert bij leerlingen die onzeker gedrag vertonen, in samenspraak met de IB-er, zicht te krijgen op:

- de favoriete attributiestijl van de leerling (zie checklist 1 leerlingen met attributieproblemen)

Vervolgens zal de leerkracht beoordelen in hoeverre hier sprake is van:

- werkhoudingproblematiek (zie document instructie en feedback 2: responsiviteit)
- demotivatie (zie checklist gedragskaart demotivatie, bijlage 2)
- faalangst (zie checklist gedragskaart faalangst, bijlage 3)

De leerkracht probeert inzicht te krijgen in zijn eigen attributiestijl:

- Afhankelijk hiervan maakt hij / zij gebruik van de beschreven handelingrichtlijnen (zie document interactie 2: responsiviteit), checklist 2, 3 en 4.

Mochten de toegepaste handelingsrichtlijnen te weinig resultaat opleveren, dan is verder onderzoek noodzakelijk.

Bijlagen

- 1a Checklist bepaling favoriete attributiestijl
- 1b Observatiekaart attributieproblemen (wordt bewaard in leerlingendossier)
- 2 Gedragskaart demotivatie
- 3a Gedragskaart faalangst
- 3b Gedragskaart voor de leerling
- 4 Handeling leerkracht

Bijlage 1b Observatiekaart attributieproblemen

attributie gedrag in mijn groep: leerlingen met "attributieproblemen"			
namen	hoe attributeert hij/zij bij falen?	waaraan merk ik dat?	waaraan schrijf ik bij deze leerling het falen toe?
1			
2			
3			
4			
5			
6			
7			
8			
9			

Bijlage 2 Checklist gedragskaart demotivatie

Definitie	Onvoldoende in staat zijn om opgedragen taken en problemen uit te voeren als gevolg van het ontbreken van eigen verantwoordelijkheid
Begripsverheldering en symptomen	☐ Kan moeilijk eisen aan zichzelf stellen ☐ Voorkeur voor gemakkelijke taken ☐ Kiest taaksituaties waarvan hij weet dat hij die aankan ☐ Breekt taken snel en vaak af ☐ Is niet gericht op zelfstandig werken/oplossen ☐ Het werkgedrag kenmerkt zich door korte-termijn-gerichtheid ☐ Gebrek aan doorzettingsvermogen ☐ Onvoldoende kritische zelfreflectie ☐ Geen belangstelling voor nieuwe stof ☐ Snel ontmoedigd ☐ Breekt taken snel en vaak af ☐ Wil zijn behoefte direct bevredigd zien ☐ Toont vermijdingsgedrag ☐ Psychosomatische klachten ☐ Vergeet of verliest materialen ☐ Weinig toekomstgericht ☐ Ziet falen of slagen als oorzaak van externe factoren
Oorzaken	Leerling: ☐ Onveilig gevoel in de groep ☐ Bezit onvoldoende taakgerichte vaardigheden ☐ Onvoldoende eigen verantwoordelijkheid ☐ Onvoldoende zicht op het nut voor zichzelf ☐ Onvoldoende zicht op de toekomst ☐ Gebrek aan zelfvertrouwen School: ☐ Directief / non-directief pedagogisch klimaat ☐ Moeilijke / te makkelijke leerstof ☐ Inhoud lessen te saai of veraf voor de leerling ☐ Weinig eigen inbreng mogelijk Gezin: ☐ Staat niet achter school
Handelingsmogelijkheden	☐ Geef opdrachten op niveau ☐ Sluit aan bij de belevingswereld ☐ Pas de beoordeling van het werk aan ☐ Deel taken op in subtaken ☐ Denkkader aanbieden: <ul style="list-style-type: none"> • Wat? • Hoe? • Waar? • Waarmee? • Hoe lang? • Wat na afloop? ☐ Geef de zin van elke taak aan ☐ Geef extra aanwijzingen waaruit de oplossing gemakkelijker volgt ☐ Stel duidelijke doelen ☐ Zorg voor een duidelijke en overzichtelijke leersituatie

	<ul style="list-style-type: none">☐ Zorg voor orde en regelmaat☐ Wijs op toekomstgerichte praktische toepassingsmogelijkheden☐ Intelligenties matchen, stretchen en vieren
Bijzonderheden	Laat jezelf niet meeslepen in de demotivatie van de leerling

Bijlage 3 Checklist gedragskaart faalangst

Definitie

Een vorm van angst die optreedt in situaties waarin een leerling een prestatie moet leveren op cognitief, motorisch en/of sociaal gebied, die beoordeeld wordt. Hierbij concentreert een leerling zich op een mogelijke mislukking, waardoor de aanwezige kennis en vaardigheden worden geblokkeerd.

Begripsverheldering

- Cognitieve faalangst:
het leren op school staat centraal: uit het hoofd leren, begrijpen en toepassen etc..
- Sociale faalangst:
de angst afwezen te worden door mensen die voor hem/haar belangrijk zijn: klasgenoten, vrienden, familie.
- Motorische faalangst:
angst bij het uitvoeren van lichamelijke handelingen
- Mengvormen
cognitieve, sociale en motorische faalangst

Symptomen

- beweegt onrustig heen en weer bij een nieuwe opdracht
- is bij een nieuwe opdracht onzeker. Kijkt vaak hoe anderen het doen en horen vaak niet of nauwelijks wat er gezegd wordt
- houdt de grote lijn bij de uitleg niet vast
- duikt weg als de leerkracht een vraag aan de klas stelt
- stottert, transpireert, is zenuwachtig
- allerlei pijntjes (buikpijn, hoofdpijn, vaak naar toilet, misselijk bij nieuwe opdrachten)
- stelt vragen naar de bekende weg of durft geen vragen te stellen
- vraagt veel om goedkeuring en ondersteuning
- kijkt de leerkracht bij uitleg vaak niet aan
- is overgevoelig voor kritiek, sommige zijn zelfs bang voor complimenten
- raakt snel uit balans bij correcties en in spannende situaties
- gaat in verzet, wordt vervelend of brutaal bij nieuwe opdrachten
- hangt de clown uit bij nieuwe opdrachten
- trekt zich terug en wordt stil bij nieuwe opdracht, neemt weinig initiatief
- lijkt niet gemotiveerd bij proefwerken
- begint later dan andere leerlingen met de eerste opgave of begint heel gehaast zonder eerst de opgaven goed te lezen
- ziet er opgewonden uit
- stelt veel vragen over de procedure of de opgave
- begint vaak met de moeilijkste opgave
- raakt in de war bij het controleren van de opgave
- reageert sterk op prikkels uit de omgeving
- heeft na afloop geen zicht op de kwaliteit van het geleverde werk
- heeft een negatief zelfbeeld: maakt negatieve opmerkingen over zichzelf en anderen
- voelt zich onbehaaglijk in het gezelschap van leerlingen die een hogere plaats innemen in de groepshiërarchie, of, in het algemeen, bij individueel contact met een ander kind
- is snel uit balans wanneer de sfeer in de klas minder goed is
- durft niet te weigeren als iemand wat van hen gedaan wil krijgen
- heeft na afloop geen idee of het werk goed of slecht is gemaakt

Oorzaken

Leerling:

- aanleg
- manier van denken:
 - gefixeerd op het negatieve
 - succes ligt niet aan mij
 - mislukking ligt aan mijn ontoereikende talenten
 - ik ben de enige
 - mikken op een maximaal resultaat
 - vermijdingsgedrag om mislukkingen te voorkomen

Gezin + school + omgeving:

- onuitvoerbare opdrachten gekoppeld aan:
 - Doe je best!
 - Doe me een plezier!
 - Flink zijn!
 - Schiet op!
 - Wees perfect! Wees toch spontaan!
- aandacht voor het negatieve
- mislukken mag niet
- helpersyndroom: problemen van de leerling zelf oplossen: dat spaart tijd en mislukkingen
- ouders die zelf faalangstig zijn
- onduidelijkheid
- te veel veranderingen
- uitgaan van gemiddelden

Handelingsmogelijkheden

Op schoolniveau:

Vuistregel 1: structuur en veiligheid

Structuur en veiligheid kun je geven door:

- de leerling een taak te geven die bekend is en aan kan
- herinstructie te geven:
 - wat de taak is
 - hoe de taak uitgevoerd moet worden
- wat belangrijk is bij deze taak, waar je op let bij de beoordeling
- van te voren de leerling laten inschatten hoe het de taak zal volbrengen:
 - is het moeilijk/gemakkelijk voor je
 - denk je fouten te maken? Hoeveel?
 - krijg je het af in de gestelde tijd? Hoever kom je, denk je? Hoeveel tijd heb je nodig?
- leerkrachtverwachtingen afstemmen op de taakbeleving van de leerling
- vertel aan het begin van de les wat leerlingen kunnen verwachten en wat ze kunnen leren
- geef veel concrete voorbeelden en gebruik veel materialen
- grijp terug en leg verbanden met bekende leerstof
- stimuleer het vragen stellen
- stel ook gemakkelijke vragen
- probeer nieuwe situaties zo overzichtelijk mogelijk te maken
- laat leerlingen de zelfinstructie toepassen
- controleer of de opdrachten goed begrepen is

- stimuleer de onderlinge samenwerking tussen leerlingen. Leer ze elkaar te helpen
- werken aan een ontspannen en veilige sfeer in de klas
- veel aandacht te schenken aan groepsvormende activiteiten
- te laten merken dat fouten gemaakt mogen worden

Vuistregel 2: adequate feedback

- duidelijke, concrete en zakelijke feedback geven
- feedback geven over de aspecten die je van te voren hebt aangegeven
- positieve taakgerichte feedback geven:
 - deze oefening heb je goed gemaakt
 - de tekening ziet er prachtig uit
- positieve persoonsgerichte feedback geven
 - ik ben blij dat je weer terug bent
 - ik vind je aardig
- aandacht te geven aan de functie die het maken van de fouten heeft
- ter sprake te brengen hoe de leerling zelf over zijn prestatie denken

Vuistregel 3: geleidelijk meer uitdaging

Het uitdagingkarakter van de taak ligt aanvankelijk laag:

- er wordt veel structuur en veiligheid gegeven door een uitgebreide herinstructie, een gemakkelijke taak
- veel feedback te geven, ook tijdens het werk

Gaandeweg wordt het uitdagingkarakter van de taak verhoogd door:

- moeilijker stof
- minder uitgebreide feedback te geven
- minder vaak feedback te geven

Van belang:

handelingsplan met ouders bespreken en indien mogelijk ook met de leerling.

Tips voor ouders:

- niet doen/zeggen
 - negeren: "ach, je kan dat wel"
 - verwijten: "doe toch niet zo flauw"
 - ingaan op vermijdingsgedrag: "je mag vandaag thuis blijven"
 - vergelijken met anderen: "zij kunnen dat wel"
- wel doen
 - Blijf rustig: panikeer niet met het kind mee
 - Maak tijd om te luisteren: "vind je zelf dat je het niet goed genoeg kan?" "Wat heb je al gedaan?"
 - Aanvaard dat er een probleem is en deel het probleem: "we gaan er samen aan werken"
 - Bespreek het met de leerkracht op school.
 - Geruststellen: "fouten maken, mag".
 - Vertel het kind over zijn positieve eigenschappen
 - Buig negatieve gedachten om
 - Bied structuur. Ga op zoek naar wat haalbaar is voor het kind. Maak een studieplanning
 - Zoek externe hulp (indien noodzakelijk)

Nog een extra tip: laat het kind een steuntekst bedenken, bijv.

Mijn spiekbriefje

- Ik heb mijn les geleerd
- Als ik rustig ben, kan ik beter antwoorden
- Als ik diep ademhaal, kan ik me meer herinneren
- Iedereen maakt fouten
- Als ik een fout maak, kan ik ze later wel verbeteren

Bijlage 3b Gedragskaart voor de leerling

maandag

Ik ben tevreden over mijn werk. Dit komt omdat:	Ik ben niet tevreden over mijn werk. Dit komt omdat:
☐ ik veel sommen heb afgemaakt	☐ de sommen nieuw zijn
☐ ik goed naar de uitleg heb geluisterd	☐ ik alleen moest werken
☐ ik goed heb nagedacht	☐ ik werd afgeleid
☐ ik deze sommen goed kan	☐ de tijd te kort was
☐	☐

dinsdag

Ik ben tevreden over mijn werk. Dit komt omdat:	Ik ben niet tevreden over mijn werk. Dit komt omdat:
☐ ik veel sommen heb afgemaakt	☐ de sommen nieuw zijn
☐ ik goed naar de uitleg heb geluisterd	☐ ik alleen moest werken
☐ ik goed heb nagedacht	☐ ik werd afgeleid
☐ ik deze sommen goed kan	☐ de tijd te kort was
☐	☐

woensdag

Ik ben tevreden over mijn werk. Dit komt omdat:	Ik ben niet tevreden over mijn werk. Dit komt omdat:
☐ ik veel sommen heb afgemaakt	☐ de sommen nieuw zijn
☐ ik goed naar de uitleg heb geluisterd	☐ ik alleen moest werken
☐ ik goed heb nagedacht	☐ ik werd afgeleid
☐ ik deze sommen goed kan	☐ de tijd te kort was
☐	☐

donderdag

Ik ben tevreden over mijn werk. Dit komt omdat:	Ik ben niet tevreden over mijn werk. Dit komt omdat:
☐ ik veel sommen heb afgemaakt	☐ de sommen nieuw zijn
☐ ik goed naar de uitleg heb geluisterd	☐ ik alleen moest werken
☐ ik goed heb nagedacht	☐ ik werd afgeleid
☐ ik deze sommen goed kan	☐ de tijd te kort was
☐	☐

vrijdag

Ik ben tevreden over mijn werk. Dit komt omdat:	Ik ben niet tevreden over mijn werk. Dit komt omdat:
☐ ik veel sommen heb afgemaakt	☐ de sommen nieuw zijn
☐ ik goed naar de uitleg heb geluisterd	☐ ik alleen moest werken
☐ ik goed heb nagedacht	☐ ik werd afgeleid
☐ ik deze sommen goed kan	☐ de tijd te kort was
☐	☐

Bijlage 4 Handeling leerkracht (algemeen)

Handeling leerkracht:	Attributie-elementen:	+	+/-	-
mondelijke feedback	uitspreken van positieve verwachtingen			
instructiemomenten	benadrukken van het verband tussen concrete handelingen en resultaat + concretiseren van handelingen die tot goede resultaten leiden			
hulprondes	gebruiken van specifieke gedragstermen als: "eerst goed kijken", "rustig werken", "niet meteen stoppen...", enz.			
nabespreken van het werk	spiegelen van het aanpakgedrag van de leerling			
	de leerling wordt met zichzelf vergeleken door terug te kijken op eerder behaalde resultaten			
schriftelijke correctie	de eerder gemaakte afspraken worden gecheckt en verwerkt			